

*Emmy Stevens
Tilburg University
Contact: e.a.stevens@tilburguniversity.edu*

Bewust digitaal geletterd: hoe om te gaan met generatieve AI bij het schoolvak Nederlands?

1. Inleiding

Docenten Nederlands werden twee jaar geleden geconfronteerd met de komst van generatieve AI, met ChatGPT als bekendste voorbeeld. Het werd meteen een onderwerp van gesprek en direct waren er zorgen over de gevolgen van generatieve AI voor de taalvaardigheid van leerlingen. Digitale media en digitale vaardigheden speelden al een grote rol in het schoolvak Nederlands en de komst van generatieve AI onderstreept nogmaals het belang van digitale geletterdheid. Door het talige aspect van generatieve AI is er bij uitstek een rol weggelegd voor docenten Nederlands om met hun leerlingen aan het verantwoord gebruik van deze technologie te werken. Ook de presentatie van de vakoverstijgende conceptkerndoelen voor digitale geletterdheid door SLO (2024), eerder dit jaar, benadrukt het belang van digitale vaardigheden. Deze kerndoelen kunnen docenten handvatten bieden in het ontwikkelen van de digitale vaardigheden van hun leerlingen.

In de voorbijgaande twee schooljaren hebben docenten Nederlands in hun onderwijspraktijk uiteraard al volop te maken gehad met generatieve AI. In mijn presentatie op de HSN-conferentie wordt verslag gedaan van onderzoek naar de ervaringen van docenten Nederlands en hun opvattingen ten aanzien van het gebruik van generatieve AI in het schoolvak. Docenten Nederlands kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het ontwikkelen van de leesvaardigheden, schrijfvaardigheden en kritische denkvaardigheden die leerlingen nodig hebben om op een bewuste wijze met generatieve AI om te gaan en de technologie kritisch te beschouwen. Het is daarom van belang om inzicht te krijgen in de opvattingen van deze docenten, omdat deze opvattingen mede bepalen hoe zij nu en in de toekomst met generatieve AI omgaan in hun onderwijs.

2. Opvattingen ten aanzien van generatieve AI

Over opvattingen van docenten ten aanzien van het gebruik van generatieve AI in het taalonderwijs is inmiddels het een en ander bekend. Zo laten Moorhouse & Kohnke (2024) zien dat lerarenopleiders Engels als tweede taal mogelijkheden zien voor het

taalonderwijs, zeker als studenten opgeleid worden in verantwoord en kritisch gebruik van generatieve AI. Daarnaast verwachten ze verschillende problemen, zoals hun eigen onwennigheid met het gebruik van generatieve AI en fraude die er door studenten mee gepleegd kan worden. In een vergelijkbare studie (Barrett & Pack 2023) zijn docenten Engels als tweede taal bevroegd naar hun opvattingen over het gebruik van generatieve AI voor het schrijven van teksten. Docenten stonden positiever tegenover het gebruik van generatieve AI door studenten in de beginfasen van het schrijfproces (bijvoorbeeld voor het genereren van ideeën of een schrijfplan), maar staan veel minder positief tegenover het gebruik in latere fasen van het schrijfproces. Bovendien vonden docenten dat studenten eerst zelf vaardige schrijvers moeten worden, alvorens ze gebruik zouden mogen maken van generatieve AI.

De bovenstaande twee studies richtten zich op vreemdetalenonderwijs aan universiteiten. Over de opvattingen van docenten in het eerstetaalonderwijs weten we nog maar weinig, laat staan in de context van het middelbaar onderwijs. Het is echter waardevol om ook meer te weten te komen over de opvattingen van docenten Nederlands die lesgeven op Nederlandse middelbare scholen. Omdat het vreemdetalenonderwijs een ander karakter heeft dan het taalonderwijs in het schoolvak Nederlands, kunnen we er niet zonder meer vanuit gaan dat de opvattingen van docenten vreemde talen gelijk zijn aan die van docenten Nederlands. Door het unieke perspectief van docenten Nederlands in kaart te brengen, kunnen er in een later stadium leermiddelen ontwikkeld worden die zo goed mogelijk aansluiten op hun onderwijspraktijk. Hierbij valt te denken aan lesmateriaal waarin AI-geletterdheid geïntegreerd wordt in lees- en schrijfonderwijs.

3. Surveyonderzoek

Om inzicht te krijgen in de opvattingen van docenten Nederlands ten aanzien van het gebruik van generatieve AI in het schoolvak, is een surveyonderzoek uitgevoerd in de eerste helft van 2024. Tussen februari en april is een vragenlijst verspreid onder een representatieve steekproef van 168 middelbare scholen in Nederland. Docenten die lesgaven aan vmbo, havo en vwo werden uitgenodigd om deel te nemen aan het onderzoek. In totaal hebben 124 docenten van 62 verschillende scholen (37% van het totaal aangeschreven scholen) de vragenlijst ingevuld. In de vragenlijst kwamen achterenvolgens de volgende onderwerpen aan bod:

1. eigen gebruik van generatieve AI;
2. stand van zaken op scholen (o.a. toetsing, schoolbeleid en gebruik door leerlingen);
3. acceptatie van generatieve AI;
4. mogelijkheden en beperkingen voor de implementatie van generatieve AI in het schoolvak;

5. zorgen over problematische aspecten van generatieve AI (o.a. schendingen van het auteursrecht en de afhankelijkheid van grote technologiebedrijven).

De resultaten uit de vragenlijst lieten significante verschillen zien tussen vmbo en havo/vwo. Zo wordt op havo-/vwo-scholen meer over generatieve AI gesproken en rapporteren docenten dat leerlingen het vaker gebruiken. Om een beter beeld te krijgen van de oorzaken voor deze waargenomen verschillen, is een focusgroepinterview met een groep vmbo-docenten en met een groep havo/vwo-docenten afgenomen. Verder stond in de twee interviews de implementatie van generatieve AI in het schoolvak Nederlands centraal. De docenten kregen twee vignetten voorgelegd. In het eerste vignet besteedt een fictieve docent Nederlands in een les taalbeschouwing voor de onderbouw aandacht aan generatieve AI. In het tweede vignet gaat het om een literatuurles waarin generatieve AI centraal staat, ook voor de onderbouw.

De twee vignetten die gebruikt zijn in de focusgroepinterviews verbinden inzichten uit de taal- en letterkunde over generatieve AI met twee domeinen uit het schoolvak Nederlands. Deze inzichten over de verschillen tussen taal, geproduceerd door mensen en computers (taalkunde) en de manier waarop verhalen over technologie en AI onze omgang met AI sturen (letterkunde) kunnen een waardevolle bijdrage leveren aan het ontwikkelen van AI-geletterdheid (Stevens 2024). Bovendien vormen deze inzichten een mooie verbinding tussen de vakdidactiek en digitale geletterdheid, en sluiten ze goed aan bij de conceptkerndoelen voor zowel digitale geletterdheid als voor Nederlands. In het voorgestelde curriculum voor het schoolvak Nederlands krijgen taal- en letterkundige onderwerpen een prominentere plek dan voorheen, en is er meer aandacht voor domeinintegratie. De twee vignetten passen goed in die nieuwe benadering voor het schoolvak. In de twee focusgroepen werden de mogelijkheden voor het gebruik van deze vignetten besproken en kwam ook ter sprake welke uitdagingen docenten hierbij verwachten tegen te komen.

4. Conclusie

Het onderzoek naar de opvattingen van docenten Nederlands levert waardevolle inzichten op die gebruikt kunnen worden om effectieve leermiddelen over generatieve AI te ontwikkelen. Er zijn binnen verschillende domeinen van het schoolvak allerlei mogelijkheden om generatieve AI kritisch te beschouwen. De aandacht die er in het nieuwe curriculum van het schoolvak Nederlands is voor bewuste geletterdheid (Bax e.a. 2021), moet nadrukkelijk ook gelden voor de omgang met digitale media en generatieve AI. In een wereld die gedomineerd wordt door digitale media biedt het schoolvak Nederlands een onmisbare basis voor het ontwikkelen van de kennis, vaardigheden en kritische reflectie die nodig zijn om hier effectief in te navigeren.

Referenties

- Barrett, A. & A. Pack (2023). “Not quite eye to A.I.: Student and teacher perspectives on the use of generative artificial intelligence in the writing process”. In: *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 20 (59). Online raadpleegbaar op: <https://educationaltechnologyjournal.springeropen.com/articles/10.1186/s41239-023-00427-0>.
- Bax, S., P.A. Coppen, J. Evers-Vermeul, K. de Glopper, M. van Herten, E. Mantingh, M. van Oostendorp & S. Voorst (2021). “Bewuste geletterdheid in perspectief: Kennis, vaardigheden en inzichten”. In: *Neerlandistiek: online tijdschrift voor taal- en letterkunde*. Online raadpleegbaar op: <https://neerlandistiek.nl/2021/03/bewuste-geletterdheid-in-perspectief>.
- Moorhouse, B. & L. Kohnke (2024). “The effects of generative AI on initial language teacher education: The perceptions of teacher educators”. In: *System*, 122. Online raadpleegbaar op: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0346251X24000721>.
- SLO (2024). ‘Conceptkerndoelen burgerschap en digitale geletterdheid’. Online raadpleegbaar op: https://slo-kerndoelen.files.svdcn.com/production/uploads/assets/updates/DEF_kerndoelenboekje_BU_DG.pdf?dm=1709640714.
- Stevens, E. (2024). ‘Bewuste digitale geletterdheid in het onderwijs: Taalmodellen onder de loep’. In: WODN. *Handboek Didactiek Nederlands*. Online raadpleegbaar op: <https://didactieknederlands.nl/handboek/2024/03/bewuste-digitale-geletterdheid-in-het-onderwijs-taalmodellen-onder-de-loep>.
-